

Markovics-Majtényi András

AZ ÖTVENHATOS FORRADALOM ÉS AZ ÚJVIDÉKI RÁDIÓ

A címben megjelölt két szubjektum sorrendje akár fel is cserélhető: lényegében arról a médiahatásról lesz szó a továbbiakban, melyet egy más, magát akkor még szövetségi népköztársaságnak (FNRJ) deklaráló, későbbi szóhasználat szerint tehát kommunista berendezésű állam területéről sugárzott magyar nyelvű rádióműsor váltott/válthatott ki Magyarországon a forradalmat érlelő években, majd közvetlenül az ötvenhatos események során. S ez a hatás cseppet sem lebecsülendő.

Amikor, már a forradalom leverése után, Ádám Tibor, az Újvidéki Rádió riportergárdájának doyenje riportkörútján betoppan a magyarországi menekültek rumai befogadóközpontjába, az ott levők nagy része pontosan ismeri a rádió sláger- és népdalénekeiseinek nevét, sokan hallgatták már korábban is a főbb hírműsorokat (egyes szerkesztők nevét is megemlíti), egy idősebb, értelmiségi foglalkozású úr pedig egyenesen kijelenti, éppen az Újvidéki Rádió adásai győzték meg arról, „hogy a szocializmus nem az, amit Sztálin prédikált és Rákosi valósított meg”.¹

Csakhogy e témakör alaposabb kutatását számos, majdnem leküzdhetetlen akadály gátolja: nemcsak médiakutatás nem létezett (s nem is létezhetett) a hermetikusan lezárt magyarországi társadalmi térben, hanem a közlő oldalon, nevezett rádiókban is a „szóbeliség” elve uralkodott a gyakorlati szerkesztéspolitikai terén. „A napi műsor tartalmának betervezése a főszerkesztőnek a rovatvezetőkkel a délelőtti órákban tartott értekezletén történt” – jegyzi Branislav Dadić korábbi főszerkesztő, az intézmény egyik alapítója, aki 1956 augusztusában a Belgrádi Rádió külpolitikai szerkesztői posztjára távozott, s később maga is közvetlenül tudósított Budapestről.² Igaz, a szövegeket akkoriban írott kéziratból olvasták, szigorúan ügyelve a közlés szószerűségére, de e napi használatra szánt, gépelt kéziratanyag feltárása ma már szinte lehetetlen. Korszerű magnókészülékkel a Ház nem rendelkezett, s mikorra az első használható berendezések megjelentek, ezeket elsősorban az igényesebb műsorok – hangjátékok, hangversenyek – rögzítésére használták. A sugárzott műsor napi 24 órás felvételezésére csak a hetvenes évek elején került sor.

Így tehát amíg pl. a Szabad Európa Rádió működésére vonatkozó magyar dokumentáris anyag teljes egészében fellelhető az azt gondozó budapesti Közép-európai Egyetemen, nálunk az esetleg még fennmaradt szövegek felkutatása is szakértők sokéves munkáját igényelné. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy az 56-os problémakör feltárása afféle *terra incognita* maradjon az Újvidéki Rádió (más okokból) máig megíratlan történetében.

Az „első” Jugoszlávia (Szerb–Horvát–Szlovén, majd Jugoszláv Királyság) az akkoriban kibontakozó nyilvános rádiózás szempontjából is fejletlen európai országnak tekinthető. Ha a bejegyzett készülékeknek a lakosság számához viszonyított arányát vesszük mércéül, kiderül, hogy 1938-ban Magyarországon 18, Jugoszláviában átlagosan 65 lakosra jutott egy rádióvevő. A közszolgálati média (s egyben a parlamentáris demokrácia) őshazájában, Nagy-Britanniában, ekkorra már minden negyedik lakos, a gyakorlatban majd minden család beszerezte a készüléket.

Igaz, az országos átlagon belül szembeötlő regionális különbségek mutatkoztak: elsősorban az egyes vidékek gazdasági fejlettségét, illetve fejletlenségét tükrözték. Vajdaság mai területén volt a legtöbb (a postaigazgatóságnál kötelezően bejelentett) rádióvevő, a lakosság számarányát figyelembe véve több, mint az akkori Szlovéniában. Rádióállomások viszont csak Belgrádban, Zágrábban és Ljubljánában működtek, az államnyelvként hivatalosított szerbhorváton kívül csak szlovén nyelvű műsorral.

A mindezt szétzúzó világháború után a második Jugoszlávia állami és pártvezetése nagy lendülettel látott hozzá az újnak számító médium fejlesztéséhez. Az ország szövetségi berendezésével és elismert többnemzetiségű szerkezetével összhangban a meglévők mellett új állomások létesültek, elsősorban a köztársasági és tartományi székvárosokban, tehát: Cetinjén (majd Podgoricán), Szkopjében, Sarajevóban, Újvidéken és Prištinán. Ezek a korábbi két (nyelvtani szempontból, mondjuk, három) adásnyelv helyett az ötvenes években már tizenegy nyelven sugároztak műsort, ideértve a kisebbségi nyelveket is (albán, bolgár, magyar, olasz, szlovák, román, ruszin és török).

Ilyen előzményekkel kezdte el működését az Újvidéki Rádió, melynek alapításáról 1949. március 31-én hozott adminisztratív döntést az akkori vajdasági kormány.³ Rendszeres műsorát a rádió 1949. november 29-én kezdte, ötszáz wattos adóval, a 201 méteres hullámhosszon, szerbhorvát, magyar, szlovák, román és ruszin nyelven. Az első műsorrendet egy politikai tömegszervezet, az akkori népfront különbizottsága hozta meg – jegyzi a nemrég elhunyt Szimin Bosán Magda, egy ideig a magyar műsorok felelős szerkesztője, majd sok éven át a művelődési műsor főszerkesztője, ki maga is tagja volt ennek a rangos ötagú testületnek.⁴ A kezdetben nyolcórás napi időtartamú műsor sarokkövét napi négy szerbhorvát, három magyar és egy-egy szlovák, román, illetve ruszin nyelvű hírműsor képezte, ezek körül alakultak a további, művészeti, zenei, ok-

tató- és szórakoztató műsorok, melyeknek száma a műsoridő növekedésével sokasodott. 1951-re 12, 53-ra 13-ra, 1954-ben 16 órára nőtt a műsor időtartama.

Két nappal a rádióműsor megkezdése előtt, 1949. november 27-én a *Slobodna Vojvodina* (1954 utáni nevén *Dnevnik*) újvidéki napilap fontos, programjelleget jelentet meg az új vajdasági rádióműsor iránti elvárásokról. A szöveget Đorđije Popović közli *Radio u Vojvodini* c. könyvében. A cikk (alighanem kollektív) szerzője úgy véli, hatalmas lesz az Újvidéken megnyíló rádióállomás hatása az egész tartomány politikai, gazdasági és művelődési életére, annál is inkább, mert hallgatói „anyanyelvükön kísérhetik figyelemmel népeink sikerét társadalmunk kiépítésében, az Ötéves Terv teljesítése és különösen a falu átalakulása terén”.⁵

Ezt a – bevallhatjuk – kimondottan szólalmazó mondatot egy meglepő, feladott témánk szempontjából fontos bekezdés követi, mely sokat árul el az Újvidéki Rádió előre megtervezett szerepéről.

„Az újvidéki rádióállomás kisugárzási erejével, lehet, lemarad egyes hazai és külhoni adóállomások mögött, de kedvező földrajzi fekvése folytán (a Duna–Tisza köze s a Pannon-síkság nyíltsága) adásai nemcsak egész Vajdaságban, hanem messze északi és északkeleti határainkon túl is foghatóak lesznek, s hallgatóival hazánkban és határainkon túl is a szocialista Jugoszláviáról szóló igazságot fogja közölni.”

Világos beszéd. Tehát a magyar műsor nemcsak az 1948-as népszámlálás során összeírt 428 554 vajdasági magyarhoz szól (a tartomány összlakosságának 26,1 százaléka, amihez hozzáírható még Baranya ekkor 17025 fős magyarsága), hanem a „messze északi és északkeleti határainkon túl” élő nemzetársainkhoz is. S ugyanez vonatkoztatható a tartományban élő 57899 román nemzetiségű polgárnak, egyben a sokmillió lehetséges anyaországi hallgatónak, részben pedig a szlovák (Vajdaságban 69622-en) s a ruszin és ukrán (22077) nemzetiségűeknek szánt műsorokra is. Tehát a „szocialista tábor” ekkor Sztálinhoz (hit)hű országairól van szó, amelyeknek kommunista vezetése egy évvel korábban súlyos, koholt vádak alapján megszavazta a Tájékoztató Irodának a titói Jugoszláviát kiközösítő határozatát, s amelyekkel az ország fennmaradása érdekében nemcsak ideológiai, de komoly egzisztenciális harcot is folytat, a nemzetközi közösség (elsősorban az ENSZ) egyre növekvő szimpátiájával.

Csak hogy a rádió olyan médium, melynek működése majd mindenben a műszaki feltételektől függ. Ilyen ambiciózus műsorfeladatnak nem lehetett eleget tenni a „háztájiban” összeszerelt fél kilowattos adóberendezéssel, sőt a későbbi (1950-ben felállított) 5 kilowattos adóval sem, amelynek az antennatornyon mért kisugárzási ereje alig haladta meg az egy kilowattot, s így a műsor vétele csak Bácska, Bánát és Szerémség közelebbi részein lehetett zavartalan.⁶ És nemcsak az adó teljesítményével volt baj, hanem a rendelkezésre álló frekvenciával is, amely az ötvenes évek túlszűfolt éterében, középhullámú (AM) frekvenciatartományban cseppet sem volt kedvező.⁷

Így került sor az első korszerű, Westinghouse gyártmányú amerikai, 100 kilowattos középhullámú adóberendezés felállítására, megfelelő 120 méteres antennatoronnyal. Mindez az éterben valóban komoly, Európa-szerte felismerhető tényezővé tette az Újvidéki Rádió ötnyelvű műsorát. A beruházáshoz új hullámhossz is járult, a 236,6 méteres (1268 kHz), az országnak odaitélt egyik legjobb frekvencia. S hogy valóban országos jellegű berendezésről van szó, bizonyítja az is, hogy a késő esti órákban ez az adó vette át évtizedeken át a kizárólag világnyelveken (rövidhullámon) sugárzó Jugoszlávia Rádió angol és francia nyelvű fő hírműsorát.

A berendezés 1953 folyamán ért Újvidékre, a próbaadások az év végén folytak, és 1954. február 1-jén kezdődött rendes üzemeltetése. Műsorszórási (propagációs) szempontból tehát 1954-től fejthette ki legnagyobb teljesítményét az Újvidéki Rádió, ami egybevágott a keleti események Sztálin halála után felgyorsuló menetével.

Addigra pedig jócskán megnőtt a magyar szerkesztőség teljesítőképessége is. A kezdetben nyolcfős szerkesztőség (amelynek tagjait Bogdánfi Sándor, a pesti sajtóviszonyokba jól beavatott újságíró tanított a szakma fortélyaira, hiszen csak egyikük foglalkozott korábban is hivatásszerű újságírással) gyorsan növekedett. Három év múltán már számos fiatal, tehetséges embert is soraiban tudhatott, mint amilyen (a már említett Ádám Tibort is beleértve) Szabadka Sándor, a későbbi igazgató, Szalai István külpolitikai szerkesztő (később a rádió főszerkesztője), Szerencsés József, Balázs Piri György, a faluműsorok sokéves szerkesztője, Madarász Árpád és mások. Külön is ki kell emelni Kovács Józsefnek, az első magyar bemondónak a nevét, aki sok évtizeden át kifejtett munkásságával példát mutatott a szövegek érthető, pontos és jó magyarsággal való közlésében.

De műfaji szempontból is rengeteget fejlődött a műsor. Az első irodalmi adások már 1950-ben elhangzottak, majd két évvel később állandósultak, különösen Herceg János írónak, a vajdasági magyar irodalom egyik „nagy öregjének” szerkesztői szerepvállalása után. Ő 1953-tól egészen nyugdíjaztatásáig (1977) maradt a szerkesztőség állandó állományában és vezette biztos irodalmi érzékkel a szóban forgó műsort. Sikerült rendszeres közreműködésre megnyernie nemcsak az idősebb, még a polgári időkből ismert vajdasági írógárdát (Gál, Szirmai, Majtényi, Debreceni, s velük együtt természetesen Sinkó Ervin), de jelentkeztek a Híd 1950 áprilisi számával fellépő későbbi írói és kritikusi „középgárda” tagjai is (Bori Imre, Fehér Ferenc, Juhász Géza, Major Nándor, Németh István...), „új hangon, új irodalmi eszményt hirdetve...”⁸

Tehát a fejlődő, a szocialista realizmus sablonjával gyorsan felhagyó vajdasági magyar irodalom legjelesebbjeit tudta felsorakoztatni a rádió nemcsak irodalmi, de más művelődési műsoraiban is, melyeket akkoriban Saffer Pál és Aladics János szerkesztettek. Mindez, irodalmi kapcsolatok teljes hiányában,

szinte kizárólag a rádióműsorok révén juthatott a magyarországi közönséghez, úgyszintén a délszláv népek korabeli irodalmi és kulturális produkciójának modern nyugati irányban történő hangváltása is, hiszen ezeknek a szellemi értékeknek magyar nyelven történő közvetítése állandó feladata volt (és maradt) rádióknak.

A műsor 1951-ben új műfajjal, rádióhangjátékkal is bővült. Ennek talán inkább belső, az itteni magyar művelődési élet szempontjából volt fontos szerepe. Az anyaországgal való kultúrkapcsolatok hiánya ugyanis egyfajta önellátásra utalt a délvidéki művelődési életet (pl. a könyvtárakból hiányzó klasszikusok újranyomatása, teljes tankönyvkiadás), s ez megmutatkozott a színházi életben is: a Vajdaságban csak két, később csak egy hivatásos magyar színház működött ebben az időben. A részben hivatásos színészekből, részben tehetséges műkedvelőkből álló együttes 1952-ben már 13 hangjátékot produkált, egyik első szerkesztője Németh P. István volt. Az állandósult színi együttes rendkívül sokat járta a terepet, részt vett a gyermekműsorok, vidám estek és kabaréműsorok előkészítésében is, majd húsz évvel később, 1973-ban magvát képezte az alakuló hivatásos Újvidéki Színháznak.

1954 tavaszán állandósult a Vidám est időpontja is, és ugyanebben az esztendőben indult meg a Rádióiskola műsora, melynek koncepcióját tapasztalt pedagógusok, tanfelügyelők mellett B. Szabó György irodalomkritikus alkotta meg. Kekk Iván és Sárosi Károly gyakorló pedagógusok voltak az első szerkesztők. A korábban megindított gyermek- és ifjúsági műsorokat Argyelán István vezette, aki 1952 óta kiváló szervezőképességével szervezte és képezte az iskolás gyerekek százait, sokukat jövőbeli színészi, rendezői vagy irodalmi szakmájukra.

A már idézett 1949-es beharangozó cikk a zenei műsorok fontosságát is említi: „Műsorának zenei részében a rádió külön is ápolni fogja valamennyi nemzeti kisebbség népzenejét és dalait.” (Ezenkívül még a hazai és a külföldi szerzők komolyzenei műveit említi.)⁹ Valóban, magyar vonatkozásban a Szimfonikus Nagyzenekar mellett többek között a Magyar Kórust, a Magyar Gyermekkórust és a Magyar Népi Zenekart találjuk a zenei együtteseknek az ötvenes évek végén készült lajstromában. A zenei műsor ebben az időben a teljes műsoridő 77 százalékát tette ki (zenei betétek az egyes beszédműsorokon belül is megjelentek, például a faluműsorban). A zenei produkció egy része azonban az évek folyamán más, a cikkben „előírtaktól” kissé eltérő irányt vett. Ez a jugoszláv rádióhálózat egész térségére vonatkoztatható: a közönség ízlése egyre inkább a (korábban mellőzött, mi több, „nyugatinak” címzett s ennél fogva elítélendő) dzsessz és az olasz mintájú slágerek felé fordult. Ezek jókora teret kaptak a műsorban. Az Újvidéki Rádió ugyanis kezdettől, 1952. május 12-étől fogva, tagja volt a Jugoszláv Rádiódifúziós (utóbbi nevén Rádió és Televízió) Közösségnek (JRT), amely az európai szakmai társulás, az EBU/UER keretében és annak

szabályai szerint működött. Ami tehát a zeneműsört illeti, ennek összetétele 1955-re olyan irányban változott, hogy a komolyzene aránya 25, a népzeneé ugyanannyi, a szórakoztató zenéé viszont 50 százalékot tett ki.

A hazai és a külföldi eredetű, magyar szövegű slágerek tehát egyfajta védjegyévé váltak az ötvenes évek Újvidéki Rádiójának. A legsikeresebbeket Dar-ko Kraljić itteni zeneszerző, egyben zenei szerkesztő komponálta; szövegíróik közt a délvidéki irodalom és újságírás nem egy jeles (az előbbieken már meg-nevezett) művelője szerepel. Feltételezhetően ma is sok nosztalgizáló hallgató emlékszik a Bolyongók a város peremén vagy a Csónak a Tiszán fülbemá-szó melódiáira, melyeket más dalokkal együtt akkoriban Gubik Sztepanovics Mira, a Boros házaspár és mások adtak elő. A zenés üzenetek, jókívánságok, nagyrészt születés- vagy névnapok, házassági évfordulók alkalmával küldött gratulációk sokszor a határ két oldalán élő családtagok, jó ismerősök egyetlen kapcsolattartási formája volt. De míg a jugoszláv oldalon élő „feladó” család rendszerint nemcsak magát, de lakhelyét is megnevezte, a szomszédságban élő „címezett” csak nevének említésére számíthatott: az üzenet a megadott sablon szerint „a messze távolba” szólt, nehogy felkeltse az ottani biztonsági szervek érdeklődését, nemkívánatos „külföldi kapcsolatot” ürügyén. Ez a gyakorlat 1956 után is sokáig megmaradt.

Próbáljuk tehát megjelölni a főbb momentumokat, amelyek folytán az öt-venes évek Újvidéki Rádiója nagyban számíthatott a magyarországi hallgató érdeklődésére! Ezek legtöbbször Jugoszlávia nemzetközi helyzetéből és sajátos, a keleti országtól eltérő belső rendszeréből ered.

Önállóság, független külpolitika, szembeszegülés a Szovjetunió elnyomó törekvéseivel, közeledés a Nyugat felé. Említettük, a titói Jugoszláviára 1948 után súlyos katonai, gazdasági és politikai nyomás nehezedett a Szovjetunió és sztálinista csatlósai részéről. Ez utóbbiak sokszor (pl. a magyarországi, bolgár és albániai koncepciók perek esetében) igyekeztek „mesterükön” is túltenni, persze az NKVD hathatós támogatásával.

Az országnak sikerült az ügyet az Egyesült Nemzetek elé tárni, és 1951-ben (a Párizsban megtartott második közgyűlés során) a világszervezet politikai tanácsa Milovan Đilasnak a szovjeteket súlyosan vádoló beszéde után hatalmas szavazattöbbséggel támogatta a jugoszláv álláspontot, csak az öt kelet-európai küldöttség szavazott az orosz érvek mellett. Ezzel világossá vált, hogy nem a „szocialista családon” belüli ideológiai civakodásról, hanem komoly nemzetközi válságról van szó.¹⁰

Mindez nem csökkenthette, inkább hitelessé tette az eszmei síkon felvetett, Rákosiék vádjaira visszavágó jugoszláv válaszok keménységét. Sinkó Ervin, a Miroslav Krleža szűkebb köréhez tartozó, apatini származású magyar író, egy-kori moszkvai emigráns (később az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének első vezetője) sokat tudott a sztálini rendszer belső ellentmondá-

sairól.¹¹ Ezekre a forrásokra is, s nemcsak a Tanjug hírügynökség hivatalos cikkeire, támaszkodhatott az Újvidéki Rádió.

A magyar (nem hivatalos, de értelmében működő) nemzeti érzelmű közvélemény különösen érzékeny volt a belügyekbe történő szovjet beavatkozásra, s még inkább a szovjet csapatok jelenléte miatt. S jól tudta, hogy ez a két kérdés Jugoszláviában rég megoldódott: az orosz katonai jelenlét még a második világháború frontjának átvonulása után (1945), hiszen az új délszláv állam az antifasiszta koalíció része volt. A politikai (s vele az NKVD) „segédletnek” a 48-as szakítás vetett véget, és ez követendő példa is lehetett.

Másrészt, Rákosiék propagandája (melynek hangnemét a „láncos kutya” kifejezés jellemzi legjobban) nem sok visszhangra talált a magyar közvéleményben. A (valójában sohasem létező) amerikai támaszpontokkal való riogatózás senkit sem izgatott, az pedig, hogy Jugoszlávia (tényleg) katonai és gazdasági segínyt kap Nyugatról, inkább csak jó jel lehetett.

Belső gazdasági reformok. Biztos, hogy a munkásönigazgatás 1951 óta kibontakozó bonyolult rendszerét nem nagyon érthette a magyar közönség (sokszor a jugoszláv sem). Az azonban világos volt, hogy valami új gazdasági rendszer van kialakulóban, amely a központi tervezés és minisztériumi igazgatás helyett a vállalatok önállóságát és a termelés gazdaságosságát helyezi előtérbe. Nincsenek szocialista brigádok, nincs sztahanovi mozgalom (hazai megfelelőjének, Alija Sirotanović bosnyák bányásznek neve hamar feledésbe merül), nincsenek kongresszusi munkavállalások. Viszont növekszik a közfogyasztási javak termelése, és megszűnik a bonok alapján történő elosztás. Munkástanácsok veszik át az üzemek irányítását. A legfeltűnőbb különbség mégis a parasztság helyzetében mutatkozik. Miután ideiglenesen (éppen a Tájékoztató Iroda határozatai miatt 1948-ben) felgyorsult a kollektivizáció üteme, a Párt politikát változtat: hozzálát a kolhozszerű termelő parasztszövetkezetek felszámolásához. Az állam megszünteti a kötelező beszolgáltatást. A gazdák hozzájutnak a földreform során megkapott földjükhöz. Az élelmiszer-termelés ugrásszerűen megnő, vele javul a közellátás is.

A művelődési élet sokszínűsége, a modern művészeti irányzat térhódítása:

Erről már esett szó az előbbieken is, s a tér behatároltsága miatt nem részletezzük tovább. Megemlíthető még *a határ túloldalán élő honfitársak sorsa iránti érdeklődés*, egy nem egészen egyértelmű körülmény. A magyarországi közvélemény láthatja, hogy a magyar kisebbség helyzete, az erdélyi, felvidéki és (különösen) a kárpátaljai magyarokéhoz képest rendkívül kedvező, de színen van még a trianoni határok megvonását átélő generáció is, mi több, egyesek tudnak az 1944–45-ös német- és magyarelles retorziókról is.

*

Bár kutatásunk alapvető tárgyát nem az ötvenhatos forradalom eseményei-
nek, hanem a rádió szerepének ismertetése képezi, néhány szót el kell monda-
nunk a Magyarországon október elején felgyorsuló történésekről, hiszen ezek-
ből kivették részüket a jugoszláv oldalon is. A hazai sajtóban, rádióban egyre
több Magyarországra vonatkozó írás jelenik meg. A külpolitikai hírek közlé-
sére lényegében a Tanjug állami hírügynökségnek van monopóliuma, s ezek
a szerbről fordított hírek, kommentárok képezik a rádió külföldre vonatkozó
hírműsorának törzsanyagát is. Állandó tudósítója a nagy világközpontokban
csak néhány országos napilapnak van, a jugoszláv rádióállomásoknak a közös
tudósítója. Külföldi lapcikket a hírügynökség ugyan átvesz, de nagy részük
nem publikus és inkább a beavatottak szakmai tájékoztatására szolgál.

Az 1956. év tavaszán a Jugoszláv Rádiók (az említett JRT) küldöttsége a
Magyar Rádióban járt: a küldöttséget Farkas Nándor (1954 és 1959 közt az
Újvidéki Rádió igazgatója) vezette.¹² Aláírták a szokványos együttműködési
szerződést is, de mint maga Farkas is megjegyzi, ennek a megvalósításából a
bekövetkező események miatt semmi sem lett. (Valódi együttműködésre csak
évek múltán került sor.)

Júliusban beállt az első nagy fordulat. Belső (de szovjet) nyomásra is lemond-
tatják Rákosit. Az új-régi pártvezetés nagyban számít a „jugoszláv kapcsolat”
fontosságára. Gerő, az új pártvezető Krimben igyekszik megkönyekezni Titót,
aki eddig kerülte a Rákosival való találkozást.¹³ Két hét múlva, jugoszláviai
látogatása végén adott interjújában maga Gerő beszámol a demokratizálási
folyamatról és a magyar dolgozók államigazgatásba való bekapcsolódásának
szükségességéről.¹⁴ Mindeközben két másik válság tetőzik: a lengyelországi és
a szuezi.

De térjünk vissza az október eleji híryanaghoz! A jugoszláv média már ok-
tóber 6-án beharangozza a Gerő és Hegedüs vezette küldöttség látogatását és
további összetételét (Kádár, Apró). Részletesen tudósít Rajk László újrátmeté-
séről és az egybegyűlt százezres tömegről. Egyben közli Farkasék (Vladimir,
később pedig Mihály) letartóztatásának hírét is. Október 10-én (a rádió feltehe-
tően 9-én) közli dr. Münnich Ferenc új belgrádi nagykövet álláshelyére érkezé-
sét, ami a diplomáciai viszonyok magasabb szintre emelését is jelenti.

15-én, a Gerő-féle küldöttség érkezésének napján teszik közzé Nagy Imre
MDP-be való visszavételének hírét. Az elhúzódó, majd egy hétig tartó látoga-
tásról természetesen részletesen tudósít a média.

Igaz, a szkeptikus Mićunović már 18-án azt jegyzi naplójába: „lehet, hogy a
Jugoszláviába tett látogatás otthon megszilárdítja Gerő helyzetét, de a mi presz-
tízünknek csak kárára válhat”,¹⁵ a belgrádi nagykövetségen tartott díszfoga-
dásán megjelenik a teljes jugoszláv legfelsőbb vezetőség Titóval az élen (hivata-
losan a küldöttség Ranković meghívására érkezett). A küldöttség október 22-én
este végre hazaindul Eszékről, s Pesten a szó szoros értelmében „elébefut” az
induló forradalomnak. Mićunović első feltételezése tehát nem vált be.

A továbbiakban az események színhelye Budapestre tevődik át, és onnan, illetve a telefonkapcsolatok megszakadásával a határ itteni oldaláról vagy Kecskemétről tudósítanak a Magyarországra küldött jugoszláv újságírók. Maga a Magyar Rádió nemcsak krónikása, hanem része és színtere is az eseményeknek az október 23–24-e éjszakájától a november 4-i drámai kormánykiáltvány közzétételéig. A Jugoszláviából érkező hírek közül elsősorban Titónak a JKSZ főtitkári minőségében írt október 29-i levele érdemel figyelmet, amelyben üdvözlí az új vezetőséget, és támogatja Nagy Imre kormányának október 28-án közzétett nyilatkozatát.

Az Újvidéki Rádió egy hétre előre közzétett műsorából nem világlik ki, vannak-e rendkívüli változások a műsorrendben. Feltételezhető, hogy a Magyarországról érkező jelentések elsősorban a rendes hírműsorokban (reggeli hírek és sajtószemle, esti Hangos híradó, esetleg a délutáni Időszerű téma) jelentek meg.

Végül meg kell említenünk egy olyan körülményt is, amely 1977-ig, Mićunović idézett könyvének megjelenéséig a szakavatott történészek előtt sem ismert. Ez Hruscsovnak és Malenkovnak 1956. november 2–3-i titkos brioni látogatása Titónál, amely közvetlenül megelőzi a második szovjet intervenciót és a legitim Nagy-kormány erőszakos megdöntését. A drámai körülmények között légi út után (a teljes konspiráció miatt az oroszok egy kis AN–14-es gépen utaznak) azonnal megkezdődnek és hajnalig tartanak a hétórás tárgyalások. Ezek során Hruscsov ellenforradalminak nyilvánítja a felkelést, közli, hogy a Szovjetunió ezt nem engedheti meg, és fegyverrel fog közbelépni. A jugoszláv vezetőket inkább a dolog politikai oldala érdekli, s így részt vesznek a „káderezésben”. Ennek során az oroszok inkább Münnichet, a jugoszláv fél Kádár beiktatását támogatja. A küldöttség november 3-án kora reggel Pulából száll fel a viharos, vész hozó délkelet-európai égbe.¹⁶

Egy héttel a november 4-i támadás után, 11-én (szintén vasárnap) Tito Pulán beszédet mond az isztriai pártaktívának, és bizonyos mértékben átértékeli a korábbi jugoszláv álláspontot: az első fegyveres beavatkozást továbbra is szükségtelennek minősíti, a másodikat viszont kihívottnak s ilyen értelemben szükségesnek. A hosszú beszéd szövegét, amelyben Magyarországon kívül a lengyel és a szuezi helyzetről is szó esett, a hazai média teljes ötnapos késéssel közölte. Feltételezhetően nem véletlenül.

JEGYZETEK

- ¹ Ádám Tibor visszaemlékezései a SEĆANJA c. szöveggyűjteményben, N. Sad, 1989, 9. oldal
- ² Branislav Dadić uo., 39. o. (Az idézett szerb nyelvű szövegek a továbbiakban M. M. A. fordításában)
- ³ A döntéshozó szerv korabeli elnevezése jóval bonyolultabb
- ⁴ Istorijat Radio Novog Sada. Redakcija: Magda Simin, N. Sad 1974. Kéziratban.
- ⁵ Az idézetek Popović szövegének egy későbbi, 2005-ben megjelent, rövidebb változata alapján, Mediji i istraživanja – zbornik radova, Novi Sad, 2005, 47–48. o.
- ⁶ Istorijat.... a kézirat 49. oldala
- ⁷ Alighanem ennek köszönhető az is, hogy, legalábbis e sorok szerzőjének tudomása, sőt feltevése szerint, Újvidék adásait Keletről műszakilag nem zavarták. Mire pedig az új adó működni kezdett, eltelt a Sztálin halála utáni első év, és a szovjet vezetés maga kezdte keresni a Jugoszláviával teremtendő modus vivendit, ami 1955 első felében Hruscsovék belgrádi látogatásával és az államközi viszonyokat normalizáló Belgrádi Nyilatkozattal végződött.
- ⁸ Gerold László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon, Forum, Újvidék, 2001, 117. old.
- ⁹ Mediji..., 48. o.
- ¹⁰ Veljko Mićunović: Moskvske godine 1956/58, Zagreb 1977, 21. o.
- ¹¹ Számos műve közül erről szólnak különösen az „Akik nem tudják mi fán terem a szemérem” (Zágráb, 1949), „Kísértet járja be Európát” (Újvidék, 1952) és „A mi második forradalmunk” (Újvidék 1053) c. publicisztikai kiadványai – Gerold, 227. o.
- ¹² Farkas Nándor, Sećanja, 136. o.
- ¹³ Mićunović, 141. o.
- ¹⁴ U., 151. o.
- ¹⁵ U., 146. o.
- ¹⁶ Mićunović részletes, riportnak is beillő leírást közöl a tárgyalás menetéről. Uo., 156–164 o.